

İdeolojinin Biçimi: Ziya Gökalp Şiirinde Estetik Yapı ile Politik Söylem Arasındaki Gerilim

The Form of Ideology: The Tension Between Aesthetic Structure and Political Discourse in Ziya Gökalp's Poetry

Melike İMER*

Özet

Ziya Gökalp, Türk entelektüel tarihinde genel olarak fikir adamı, sosyolog ve ideolog kimlikleriyle öne çıkarken; edebî yanı, bilhassa şiirleri, çoğunlukla bu düşünsel kimliğin uzantısı olarak ele alınmış ve edebî anlamda bağımsız bir inceleme tabi tutulmamıştır. Onun şiirleri, genel olarak "millet tahayyülünün" bir kısmı olarak, doğrudan ideolojik bağlamda okunmuş; estetik yapı, biçimsel tercihler ve şiir dili gibi edebî unsurlar ikincil planda kalmıştır. Bu makalede, Gökalp'in şiirlerinde bulunan estetik unsurların –hece ölçüsü, tekrar unsuru, halk şiiri biçimleri, metafor ve ritim vs.– ideolojik muhteva ile nasıl bir ilişki kurduğu tartışılacak; didaktik yanı ile şiirsel duyarlılık arasındaki gerilim, söylem analizi ve edebiyat kuramları perspektifinde çözümlenecektir. Hece ölçüsünün bilinçli tercihi, halk edebiyatı unsurlarının şiirdeki rolü, ritmik yapı, imge düzeni ve söylem stratejileri gibi unsurlar, metin odaklı ve söylem çözümlemesine dayalı bir yaklaşımla değerlendirilecektir. Böylece Gökalp'in şiirsel metinlerinde didaktik hedefle estetik arayış arasında oluşan gerilim hattı ortaya konularak, edebiyat-ideoloji ilişkisine dair alternatif bir okuma zemini oluşturulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, Edebiyat, Şiir, İdeoloji, Estetik Yapı, Politik Söylem

Abstract

Although Ziya Gökalp is widely recognized in Turkish intellectual history as a thinker, sociologist, and ideologue, his literary dimension—particularly his poetry—has generally been treated as an extension of this intellectual identity rather than as an object of independent literary analysis. His poems have often been read primarily within the framework of the "national imagination" as ideological texts, with their aesthetic structure, formal choices, and poetic language relegated to a secondary position. This article explores how aesthetic elements in Gökalp's poetry—such as syllabic meter, repetition, folk-poetry forms, metaphor, and rhythm—interact with ideological content, and it examines the tension between didacticism and poetic sensibility through the lenses of discourse analysis and literary theory. By focusing on the conscious use of syllabic meter, the incorporation of folk literary components, rhythmic structures, imagery, and discourse strategies, the study adopts a text-centered and discourse-analytical approach. Ultimately, it aims to reveal the tension between didactic objectives and aesthetic pursuits in Gökalp's poetic texts and to provide an alternative framework for understanding the relationship between literature and ideology.

Keywords: Ziya Gökalp, Poetry, Ideology, Aesthetic Structure, Political Discourse

* Öğr. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (TÖMER), melikekalemcii@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9417-7568

Giriş

Ziya Gökalp, Türk milliyetçiliğinin kuramsal temellerini atan bir fikir adamı olmasının yanı sıra Türkiye'nin modernleşme sürecinde kültür, toplum ve sanat alanlarını yeniden tanımlayan önemli bir düşünür olarak kabul edilmektedir. Sosyoloji, siyaset bilimi ve eğitim alanlarındaki fikirleriyle erken Cumhuriyet döneminin ideolojik çerçevesini şekillendirmiştir (Metin, 2024: 246). Türk düşünce tarihinde kendisine atfedilen “milliyetçi bir ideolog” (Küçük, 2013: 185) kimliği onun edebî üretimlerinin genellikle işlevsel ve araçsal bir görevde değerlendirilmesine sebep olmuştur. Gökalp'in şiirleri çoğunlukla, toplumu yönlendirme ve millet bilinci oluşturma gayretinin bir yansıması olarak ele alınmış; estetik yönleri ikincil plana atılmıştır.

Mevcut edebiyat tarihi ve düşünce literatüründe Gökalp'in şiirlerine dair yorumlar, genellikle onun, halkı eğitme misyonuyla bağlantılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bakış açıları, onun şiirlerini ideolojik propagandanın dili olarak görmüş ve bu metinlerdeki biçimsel ya da estetik tercihlere yeteri kadar eğilmemiştir. Özellikle hece vezni, halk edebiyatı motifleri ve tekrarlar gibi yapısal unsurların ideolojiyle nasıl etkileşime girdiği; ya da bu şiirlerde zaman zaman ortaya çıkan lirizmin, ideolojik söylemi dönüştürüp dönüştürmediği gibi meseleler, literatürde yeterince sistematik bir şekilde değerlendirilmemiştir. Gökalp'in “halk için şiir” (Kara, 2018: 1062) anlayışı, çoğu zaman biçimin araçsallaştırılması olarak yorumlanmış; lakin bu yorumlarda estetik olanla ideolojik olanın iç içeliği göz ardı edilmiştir. Nitekim Mehmet Kaplan (1995: 223), Gökalp'in şiirlerini bir fikir adamının poetikası olarak değerlendirirken, biçimsel ayrıntılar üzerinde çok fazla durmamıştır. Aynı şekilde Ahmet Kabaklı da Gökalp'in milliyetçilik düşüncesine odaklanarak şiirlerini “milletin ruhunu eğiten araçlar” (Kabaklı, 1992) şeklinde ele almıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, Ziya Gökalp'in şiirlerinde ideolojik söylem ile estetik biçim arasında kurulan ilişkinin derinlemesine bir analizini yapmaktır. Gökalp'in şiirleri sadece ideolojik söylem açısından okunmamalı ayrıca bu içeriğin şiirsel açıdan nasıl bir biçimde sunulduğu da sorgulanmalıdır. Şiirlerinde mevcut olan ritmik yapı, tekrarlar, ölçü tercihi, mecazlar ve halk şiirinden alınan tematik öğeler; bağımsız estetik unsurlar olarak ele alınacaktır. Bu doğrultuda, şu sorulara yanıt aranacaktır; Gökalp'in şiiri, salt bir düşünsel mesaj

taşıyıcısı mıdır, yoksa estetik bir özerklik de taşır mı? Didaktik yön ile şiirsel duyarlık arasında nasıl bir denge ya da çatışma mevcuttur? Biçim, ideolojiye hizmet ederken aynı zamanda ona karşı koyan bir alan yaratabilir mi? Çalışmanın özgünlüğü, Gökalp'in şiirlerinde biçim ile içerik arasında kurulan ilişkiyi söylem analizi ve biçimsel şiir çözümlemesi yoluyla birlikte ele alınmasında yatmaktadır. Şairin hece ölçüsüyle yazması, anonim halk motiflerine yer vermesi ya da belirli imgeleri sıkça yinelemesi; kendi içinde ritmik ve anlam katmanları içeren bir şiirsel yapı kurmak gayesiyle değerlendirilecektir. Bu yönüyle Gökalp'in şiirleri, yalnızca politik bir metin olmanın ötesinde, şiirsel formun da ideolojiye katkı sunduğu çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Edebî formun, ideolojik içeriği nasıl biçimlendirdiği ya da bu içeriği dönüştürme potansiyeline sahip olup olmadığı, bu araştırmanın odağında yer alacaktır. Çalışmada kullanılacak yöntem, nitel bir çözümleme modeline dayanmaktadır. Öncelikle Gökalp'in şiirlerinde yer alan yapı unsurları (vezin, ritim, kafiye, tekrarlar, metaforlar) biçimsel bir yaklaşımla incelenecek; ardından bu unsurların ideolojik söylemle nasıl örtüştüğü veya çatıştığı söylem analizi çerçevesinde değerlendirilecektir. İlk bölümde Gökalp'in şiir anlayışı ve şiiri toplumsal bir araç olarak konumlandırma biçimi tartışılacaktır. İkinci bölümde, şairin biçimsel tercihleri –özellikle hece vezni, tekrar yapıları ve halk şiiri biçimleri– estetik bir strateji olarak ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise Gökalp'in şiirlerindeki didaktik ton ile lirizm arasında kurulan gerilim değerlendirilecektir. Son bölümde ise seçilen örnek metinler (*Turan* şiiri) üzerinden detaylı bir çözümleme yapılacak ve şiirin biçimsel özellikleriyle ideolojik içeriği arasındaki bağ incelenecektir.

Ziya Gökalp ve Şiirin İdeolojik İşlevi

Modern Türk düşüncesinin kurucu isimlerinden olan Ziya Gökalp, edebiyat alanında özellikle şiir türüyle etkin bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun şiirleri uzun yıllar boyunca esas olarak düşünsel üretiminin bir yansıması şeklinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla da şiirsel metinlerdeki biçimsel yapı, estetik duyarlık ya da poetik tercihlerin tali bir önemde olduğu varsayılmıştır. Örneğin; Güngör (1998: 62), Ziya Gökalp'i belli bir dönemde Türk düşünsel hayatının başat temsilcisi olarak konumlandırıp ve fikirlerinin dönemin entelektüel yönelimlerini şekillendirdiğine vurgu yapmıştır. Benzer şekilde,

Tunaya da Meşrutiyet'ten itibaren Müdafaa-i Hukuk Hareketi sürecinde Gökalp'in Türkçülük hareketinin liderliğini üstlendiğini ifade etmiştir. Tunaya'ya göre (2004: 76) Gökalp, bu hareketin sosyolojik bir perspektifle eksik kalan düşünsel yönlerini tamamlamış; henüz bilinçlenmemiş olan milli vicdanın zayıf yanlarını fark ederek, milli bilincin inşasında aktif rol oynamıştır. Böylece Gökalp, teorik bir ideolog olmaktan öte, Türk milletinin kültürel ve siyasal bilinçlenme sürecinde öncü bir vazife üstlenmiştir. Nitekim Ziya Gökalp'in düşünce sistemi, farklı ideolojik eğilimler arasında bir uzlaşma zemini kurma çabası olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, Batıcılık düşüncesini yüzey-sel bir taklitçilikten ziyade, çağdaşlaşma bakış açısıyla yorumlamış; modernleşmenin, ana kültürle çatışmak mecburiyetinde olmadığını ileri sürmüştür. Türkdoğan'a göre (1998: 11-12), Gökalp bu yaklaşımıyla yalnızca modernleşme sürecinde karşılaşılabilecek kültürel kopuşları engellemeye çalışmamış, ayrıca İslamcılık ve Türkçülük gibi dönemin baskın düşünce akımlarını, siyasal angajmanlardan uzaklaştırarak toplumu bir arada tutabilecek kültürel dinamiklere evriltmeyi başarmıştır. Bu yönüyle onun düşünce sistemi, hem farklı uygarlık çevreleriyle temasın kaçınılmazlığını kabul eden hem de yerel değerler üzerinden toplumsal bütünlüğü sağlamaya çalışan kendine has bir sentez niteliğindedir. Bu çerçevede Gökalp'in şiirleri de ideolojik mesajların taşıyıcılığını yapmasının yanı sıra bu sentezci düşüncenin estetik biçimlerle ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Ziya Gökalp'in düşünsel üretim süreci, sadece akademik ya da kuramsal bir çerçeveye sınırlı kalmamıştır; bu fikirlerin çeşitli formlarda dolaşıma sokulmasıyla çok katmanlı bir anlatı stratejisine de dönüşmüştür. Erol Köroğlu'nun (2010: 265) değerlendirmesine göre; Gökalp'in fikirlerinin yayılma biçimi üç aşamalı bir sistematığa dayanmaktadır. Önce düşüncelerini çevresindeki kişilerle tartışarak olgunlaştırır, ardından bu tartışmalardan süzülen argümanları makale formuna dönüştürür ve son olarak da aynı düşünsel özü daha geniş kitlelere ulaştırabilmek amacıyla şiir formunda yeniden üretir. Bu süreç, Gökalp'in şiiri duygusal bir ifade aracı olmasıyla birlikte halkla doğrudan temas kurabileceği etkili bir ideolojik iletişim mecrası olarak gördüğünü de ifade etmektedir. Ancak burada Gökalp'in şiirleri, salt birer "popülerleştirme aracı mıdır?" sorusu dikkat çeker. Fikirlerini şiirsel biçime dönüştürürken kullandığı estetik yöntemler—örneğin ritim, ölçü, tekrar ve imge unsuru—onun ideolojik ifadele-

rini iletmekle kalmaz, bu ifadelerin şiirsel bir zeminde yeniden inşa edilmesini de sağlar. Bu da Gökalp'in şiirlerini basit birer fikir özeti olmaktan çıkarıp, estetik anlamda ideolojik formasyonu bünyesinde taşıyan bağımsız metinler hâline getirir. Dolayısıyla, onun şiirleri şekil ile içerik arasındaki dinamik ilişkinin güçlü örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Gökalp'in şiirsel söylemi, içinde şekillendiği tarihsel dönemle doğrudan ilişkilidir. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasal çözülme, çok uluslu yapının sürdürülemez duruma gelmesi ve Batılılaşma sürecinin neden olduğu kimlik bunalımı, dönemin entelektüellerini yeni bir ulusal inşa sürecine sevk etmiştir (Kantar, 2019: 374-375) Bu çalkantılı ortamda Gökalp, "millet" fikrini merkeze alan bir ideolojik yönelim geliştirerek, toplumsal bütünleşmeyi mümkün kılacak ortak değerleri oluşturma çabasına girişmiştir. (Türkdoğan, 1998: 11-12) Bu noktada şiir, yalnızca bir sanat biçimi değil, halkla doğrudan iletişim kurmanın ve kültürel reformu yaygınlaştırmanın stratejik bir aracı haline gelir. Gökalp, sanatı halkın anlayabileceği bir dile ve biçime getirerek, onu ideolojik bir taşıyıcıya dönüştürmeyi amaçlamıştır. Millet'in ortak hafızasını ve duygusal bütünleşmesini pekiştirmeyi hedefleyen bu şiirler, rasyonel siyasal kuramların ötesinde, duygusal bir aidiyetin kurulmasına da hizmet etmiştir. Gökalp'in "şiirle terbiye" anlayışı, onun sanat ile siyaset, estetik ile ideoloji arasında kurduğu dinamik ilişkinin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle onun şiirlerini siyasi düşüncelerinin bir portresi olarak değil, estetikle ideolojiyi buluşturan bir müdahale alanı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Gökalp'in edebî yönü, Servet-i Fünun edebiyatının bireyci, sanat için sanat anlayışı ile Milli Edebiyat hareketinin toplumcu ve halk odaklı tavrı arasındaki kopuşu somutlaştıran örneklerden biridir. Servet-i Fünun döneminde bireysel duygular, Batılı formlarda ve yoğun sembolik anlatımla dile getirilirken, Gökalp'in şiirlerinde bireysellik geri planda kalır; bunun yerine kolektif kimliğe, millî değerlere ve tarihsel sürekliliğe vurgu yapılır. Bu tercih ideolojik bir yönelimdir: Şiir, bireysel hazzın değil, toplumsal bilincin yeniden üretim aracıdır. Gökalp'in şiirlerinde görülen bu kolektif yönelim, direkt bir eğitim aracı olarak şiiri konumlandırmıştır. Onun amacı, sanat yoluyla "halkı terbiye etmek" ya da kendi ifadesiyle "milletin harsını inşa etmek"tir (Gökalp, 2004: 47). Bu noktada, Gökalp'in sanat anlayışı ile dönemin pozitivist-modernist ideolojisi arasında ciddi bir bağ ku-

rulur. Pozitivist düşünceyle şekillenen Gökalp, şiiri irrasyonel duyguların dışavurumu değil, toplumun ihtiyaçlarına cevap veren rasyonel bir araç olarak görmektedir. Bu nedenle şiirlerinde bireysel arzulara, aşk ya da melankoli temalarına rastlanmaz; bunların yerine yurt sevgisi, tarih bilinci, din-millet ilişkisi ve ideal Türk toplumu gibi kolektif ideallere yönelim vardır. Bu noktada Gökalp'in şiirleri, Benedict Anderson'un (Anderson, 2017: 20) ifadesiyle "hayali cemaat" in inşasına hizmet eden metinler olarak değerlendirilebilir. Millî kimliğin kültürel temellerini oluşturmak için kullanılan bu şiirler, halk arasında hem anlaşılır hem de aktarılabilir olmalıdır. Bu yüzden Gökalp'in şiir dili sadeleştirilmiş, şekilsel tercihleri halkın şiir anlayışına yaklaştırılmıştır. Fakat bu sadeleşme bir yoksullaşma değildir, ideolojik bir hareketle yapılmış seçilmişliktir. Gökalp'in ideolojik amaçlı şiirsel üretimi, direkt olarak mesaj veren mısralarla sınırlı değildir. Örneğin; *Vatan*, *Turan* ve *Kızıl Elma* gibi şiirlerinde kullanılan simgesel imgeler, halkın tarihsel hafızasını harekete geçirmeyi amaçlar. "Kızıl Elma" gibi kavramlar, mitolojik anlamıyla beraber politik bir anlam da taşımaktadır. Bu imgeler, Osmanlı'dan kopan bir ulusun kendi tarihsel sürekliliğini yeniden kurma gayreti olarak değerlendirilmelidir. Gökalp'in ideolojik şiiri bu anlamda yalnızca var olanı anlatmaz, aynı zamanda olması gerekeni, ideal olanı hayal eder ve kurar.

Edebî Formun Bilinçli Tercihi: Hece ve Halk Şiiri Estetiği

Ziya Gökalp'in şiirlerinde hece vezni ve halk şiiri biçemlerini tercih etmesi, bir yandan geniş halk kitlelerine doğrudan ulaşabilme çabasının, öte yandan ise millî kimlik inşasına kültürel bir zemin hazırlama amacının bir yansımasıdır. Bu yönüyle Gökalp'in şiir estetiği hem halk kültürünün taşıyıcılığı hem de ideolojik işlevselliği noktasında çift taraflı bir nitelik kazanmıştır. Özellikle hece veznini benimsemesi ve halk şiiri estetiğinden faydalanması, Gökalp'in şiirsel formu ideolojisiyle bütünleştirdiğini göstermektedir. O, Osmanlı'nın son döneminde zümre edebiyatı olarak anılan, saray kesiminde büyüyen divan edebiyatına karşılık, halkın ortak belleğini simgeleyen halk şiiri geleneğine odaklanmış ve millî kimliğin oluşmasında kültürel devamlılığı oluşturmayı amaçlamıştır. Gökalp, şiir ve kültür alanındaki tercihlerini ele alırken; millî ölçü, millî edebî ifade şekli ve halkın kültürel ruhunu yansıtan kendine has ritmik yapı gibi kavramlar üzerinden bir uluslaşma este-

tiği geliştirmektedir (Gökalp, 2004: 147). Bu bağlamda hece vezni, bir form tercihi değildir, halkın diline, kültürüne ve değerlerine uygun bir iletişim aracı olarak değerlendirilmiştir. Aruzun topluma yabancı, yapay ve bireysel estetik odaklı olduğunu savunmuştur. Hece ölçüsü ise Türk milletinin ortak hafızasına yerleşmiş bir formdur. Şiirlerinde kullandığı yedi, sekiz ya da on birli hece ölçüleri, özellikle halk şiirinin ve destan geleneğinin ölçüleridir. Bu yönüyle Gökalp, şiir biçimi aracılığıyla hem geçmişle bağ kurmakta hem de modern ideolojik değerleri bu geleneksel kalıplar üzerinden iletmektedir. Örneğin *Lisan* şiirinde;

“Güzel dil Türkçe bize,
Başka dil, gece bize.
İstanbul konuşması
En sâf, en ince bize” (Tansel, 1977: 106).

Bu dördlük “7 heceli” dizelerden oluşur. Uyak düzeni “aaba” şeklindedir. Seçilen kalıp, halk tarafından kolay bir şekilde anlaşılıp benimsenebilecek türdendir. “*Başka dil, gece bize*” dizesinde geçen “gece” sözcüğü, hem bir metafor olarak bilinç kararmasını, hem de başka dillerin yabancılığını ifade etmektedir. Bu, şiir estetik ve ideolojik bir işlev taşımaktadır. Gökalp’in şiirlerinde halk şiiri estetiğine ait unsurlar yoğun biçimde görülmektedir. Özellikle dördlükler hâlinde şekillendirme, uyaklı ve ritmik söyleyiş, tekrarlar, ahlakî ve öğretici ton temel öğelerdendir. Bu tercihler, halk ile ortak bir söylem dili oluşturabilme-yi sağlamıştır.

“Yeni sözler gerekse,
Bunda da uy herkese,
Halkın söz yaratmada
Yollarını benimse” (Tansel, 1977: 106).

Bu dizelerde halkın üretim potansiyeline yapılan vurgu, demokratik bir anlayışı ve halk merkezli dil politikası anlayışını yansıtmaktadır. Bu dördlükte şekil, içeriği taşımaktan öte, ideolojinin kendisi hâline gelmiştir. Şiir diliyle halkın yaratıcı aklını ön plana çıkaran bu perspektif, halk kültürünün dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu, Gökalp’in elitist değil, katılımcı bir ulus inşa modeli benimsediğini de ortaya koymaktadır.

Gökalp'in halk şiiri biçimlerine yönelimi sadece içeriksel değildir, kültürel bir meşruiyet inşa etme çabasıyla da alakalıdır. Çünkü halk edebiyatı, bir ulusun ortak geçmişini, kültürel ve duygusal bağlarını besleyen kaynaklardandır. Gökalp bu yapıyı, Batılılaşma sürecinin yabancılaştırıcı etkilerine karşı bir direnç noktası olarak görmüş ayrıca Osmanlı sonrası yeni ulusal kimliğin inşasında kullanılabilir bir kültürel zemin olarak da değerlendirmiştir. Bu noktada, onun halk şiirine yönelişi estetik değil, ideolojik bir bilinçle gerçekleştirilmiştir (Akyüz, 2015: 21-22). *Turan* şiirinin ise hem hece ölçüsü hem de anonim halk şiiri imgeleri ile kurulu yapısı dikkat çekicidir. Şiirin ilk kıtasında: "Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan /Vatan, büyük ve müebbed bir ülkedir -Turan!" şeklinde sunulan ideal, sadece siyasi bir tasavvur değildir, edebî bir ritim ve yoğunlukla da aktarılmıştır. Bu dizelerde hece ölçüsü (11'li) kullanılarak dikkat çekici ve hatırlanabilir bir yapı kurulmuştur. Buradaki biçim, mesajın kalıcılığına hizmet eden bir araç hâline gelir. Dolayısıyla Gökalp, ideolojik içeriği, estetik bir biçimde halkın duygu dünyasına yerleştirmeyi amaçlamıştır. Ayrıca, tekrarlara dayalı ifadeler, Gökalp'in birçok şiirinde öne çıkmaktadır. Bu tekrarlar sadece şiirin ritmik yapısını güçlendirmekle kalmamakta, aynı zamanda ideolojik kavramların zihinde yer etmesini de sağlamaktadır.

Hece vezni ve Halk şiiri Gökalp'in şiirlerinde millî kültürün doğal bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlayış, *Ala Geyik* adlı şiirinde açık bir şekilde kendini göstermektedir. Gökalp burada 7'li hece ölçüsünü kullanarak halk anlatılarına özgü ritmi kurmuş ve çocuk dili ve masalsi atmosfer aracılığıyla şiirsel yapıyı ideolojik mesajla bütünleştirmiştir. Şiirin ilk bölümü bu bakımdan dikkate değerdir:

"Çocuktum, ufacıktım,
Top oynadım, acıktım.
Buldum yerde bir erik,
Kaptı bir Ala Geyik" (Gökalp, 1952: 51).

Bu dizeler, halkın gündelik diliyle kurulan yalın söyleyiş, ritmik tekrarlar ve tekerleme benzeri ses örgüsüyle sözlü kültür geleneğini çağrıştırmaktadır. Bu sayede şiir, sadece okunmakla kalmayıp dinlenebilir ve aktarılabilir bir nitelik kazanır. Böylece Gökalp, halk şiiri

estetiğini ideolojik bir zemine oturtarak Türklük anlayışını içeriğiyle ve biçimiyle halkla bütünleştirir. Gökalp'in şiirsel tercihi bu bağlamda hem pedagojik hem de ideolojik bir özellik taşımaktadır. Özellikle çocuk anlatıcının ağzından sunulan olay örgüsü, geleneksel Türk masallarında yer alan motiflerle bezenirken; şiirin biçimi de bu anlatıyı destekleyecek biçimde halkın hafızasında yer etmiş hece ölçüsüyle şekillendirilir.

Örnek Metin Analizi: *Turan Şiiri*

Toplumsal hayatın en temel birleştirici gücü olan milli kültür, Gökalp'a göre halktan kaynaklanır. Milli kültür idealini "Türkleşmek" kavramıyla şekillendiren Gökalp, şiirlerinde Türklük bilincine ve Türklüğün coğrafi genişliğine ayrı bir önem vermiştir. Türkleşme düşüncesinin temel taşlarından biri olan "Turan" ideali, Gökalp'in *Kızılelma* adlı şiir kitabında yer alan ve aynı adı taşıyan *Turan* şiiriyle edebî bir ifade bulur. Gökalp, Turan fikrine olan coşkusunu ünlü dizeleriyle şu şekilde dile getirir:

"Nabızlarımda evet, çünkü ilm için müphem
Kalan Oğuz Han'ı kalbim tanır tamamıyla,
Damarlarımda yaşar şan ve ihtişamıyla
Oğuzhan işte budur gönlümü eden mülhem:

Vatan ne Türkiye'dir Türklere Ne Türkistan;
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan..." (Gökalp, 2018: 22).

Gökalp, coğrafi sınırların ötesinde kültürel ve ideolojik bir birlik tahayyülünü açık ve etkili bir şekilde ifade eder. Burada sade ve doğrudan anlatım, halkın ortak değerleriyle uyumlu bir söylemin kurulmasına olanak tanır; aynı zamanda bölgesel ulus-devlet anlayışına karşı "Turan" idealinin kapsayıcılığını vurgulamaktadır. "Vatan ne Türkiye'dir Türklere..." dizelerinin tekrar edilen vurgusu, zihinsel kodlamanın bir aracına dönüşür. Gökalp'in hece veznine ve halk şiiri estetiğine yönelimi, gelenekseli yeniden üreterek millî kültür fikrini canlı tutmayı amaçlar niteliktedir. Şekil, sadece bir dış kabuk değildir, ideolojik içeriğin iletilmesini kolaylaştıran bir yapı ögesidir. Onun şiirlerinde görülen ölçü, uyak, tema ve ritim gibi unsurlar; bir yandan

halkın estetik alışkanlıklarına hitap ederken, diğer yandan ideolojik bütünlüğün sürdürülebilirliğini sağlar.

“Soy atlar küçülmüş, olmuş kurada,
Alplar kız ardında birer hovarda,
Sancağı Unuttuk hangi diyarda,
Altın otağ, altın kazan nerede?
Gideyim, arayım: yazan nerede?” (s. 131).

Dizelerinde, Gökalp’in hece ölçüsü ve halk şiiri geleneğine dayalı ritmik yapıyı ustaca kullanarak, millî değerlerin kaybına duyulan üzüntüyü ve bu değerlerin yeniden aranması gerektiği ideolojik mesajını şiirsel bir estetikle bütünleştirdiği görülmektedir.

Ziya Gökalp’in *Turan* şiiri, Türkçülük ideolojisinin şiirsel ifadeye dönüştüğü önemli bir metin olup, ideolojik içerikle estetik unsurların işlevsel bir bütünlük içinde ele alınması bakımından öneme sahiptir. Gökalp’in şiirinde hece vezni seçimi, salt biçimsel bir tercih olmaktan öte, Türk halkının diline ve kültürel hafızasına yaslanan bilinçli bir stratejidir; böylece şiirin ideolojik mesajı geniş halk kitlelerine ulaşabilir hale gelmiştir (Gökalp, 2004: 147). Hece ölçüsünün getirdiği ritmik yapı, halk şiiri geleneğinin devamı niteliğinde olup, şiirin didaktik tarafını desteklerken estetik bir akıcılık da sağlamaktadır. Bu bağlamda, Gökalp’in şiirde kullandığı halk şiiri motifleri ve tekrar unsurları, ideolojik mesajı sadece bir bildirge olmaktan çıkarıp, duygusal ve kültürel bir deneyime dönüştürür⁴. Didaktik amaçla estetik unsurlar arasındaki denge, *Turan* şiirinde çatışma yerine işlevsel bir uyum sergiler; bu durum, şiirin hem millî bilinç oluşturma hem de edebî anlamda güçlü bir ifade kazanmasını sağlar⁵. Sonuç olarak, Gökalp’in *Turan* şiiri, millî kimliğin inşasında edebî biçim ve ideolojik içeriğin nasıl iç içe geçtiğini gösteren, edebiyat-ideoloji ilişkisinde özgün ve etkili bir okuma zemini sunmaktadır.

Sonuç

Ziya Gökalp’in şiirleri, dönemin sosyo-politik dönüşümlerini kavramada önemli bir kaynak olmanın ötesinde, estetik yapı ile politik söylem arasındaki karmaşık gerilimi gözler önüne sermektedir. Onun şiirleri, içerdiği millî ve ideolojik mesajları halkla buluşturmak üzere

bilinçli olarak şekillendirilmiş estetik biçimlerin ürünü olarak değerlendirilmelidir. Bu yaklaşım, Gökâlp şiirlerinin tek boyutlu bir propaganda aracı olarak görülmesini aşarak, onların edebî bir derinlik ve çok katmanlı bir anlatıma sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Estetik unsurlar ile didaktik işlev arasındaki bu gerilim, onun şiirlerinde hem biçim hem de içerik açısından sürekli bir etkileşim ve çatışma alanı yaratmıştır.

Sonuç olarak, Gökâlp'in şiirleri, ne sadece politik söylemin basit bir yansıması ne de salt estetik bir uğraş olarak okunabilir. Tam tersine, estetik biçim ile ideolojik muhtevanın kesişiminde var olan özgün bir poetikayı temsil etmektedir. Bu şiirlerde, hece vezninin geleneksel halk edebiyatı biçimi olarak seçilmesi, aynı zamanda ideolojik mesajların etkin ve yaygın bir biçimde iletilmesi amacıyla kullanılan stratejik bir araçtır. Gökâlp şiirlerindeki bu estetik ve politik söylem arasındaki gerilimi anlamak, sadece onun edebiyat alanındaki yerini değil, aynı zamanda modern Türk kimliğinin oluşturulmasında edebiyatın işlevini de kavramak açısından hayati önemdedir.

Kaynakça

- Akyüz, Ç. (2015). *Yeni Lisan, Eski Tarz: Ziya Gökâlp'in Koşma ve Destanları*. Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic 10/4.
- Anderson, B. (2017). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması* (9 b.). (İ. SAVAŞIR, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Atasoy, F. (2017). Türkiye'de Sosyolojinin Kurucusu Ziya Gökâlp. *Türk Sosyologları 2.Bölüm Lisans Yayıncılık*, s. 1-15.
- Gökâlp, Z. (1952). *Ziya Gökâlp Külliyyatı I Şiirler ve Halk Masalları*. (F. TANSEL, Dü.) Türk Tarih Kurumu.
- Gökâlp, Z. (2004). *Türkçülüğün Esasları*. (M. KAPLAN, Dü.) İstanbul: MEB Yayınları.
- Gökâlp, Z. (2018). *Kızılelma Şiirler* (5 b.). (H. ŞAHİN, Dü.) İstanbul.
- Güngör, E. (1998). *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. Ötüken Neşriyat.
- Kabaklı, A. (1992). *Türk Edebiyatı* (Cilt 3). Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kantar, G. (2019, 10 20). Modernleşme Kuramı ve Osmanlı İdari Yapısında Modernleşme Süreci Hakkında Bazı Tespitler. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Kaplan, M. (1995). *Şiir Tahlilleri I: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Kara, M. (2018, Aralık). Ziya Gökalp'in Yeni Hayat "Mukaddimesi"ni "Şiir" ve "Şuur" Kavramları Etrafında Yeniden Okumak. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), s. 1052-1064.
- Köroğlu, E. (2010). *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Küçük, S. (2013). Garb'ın İlmini Almak: Ziya Gökalp'te Bilimin Statüsü. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 177-185.
- Metin, O. (2024, Aralık). Ziya Gökalp ve Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: İdeoloji, Kimlik ve Kültürün Kesişim Noktaları*. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi- Ölümünün 100. Yılında Ziya Gökalp ve Sosyoloji Sempozyumu Özel Sayısı*, s. 245-259.
- Tansel, F. (1977). *Ziya Gökalp Külliyyatı-I şiirler ve Halk Masalları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tunaya, T. (2004). *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1998). *Ziya Gökalp Sosyolojisinin Temel İlkeleri* (2.Baskı b.). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.